

Перспективи
європейської інтеграції
української економіки:
погляди зсередини та ззовні

Удо БРОЛЬ

**ЗОВНІШНЬОТОРГОВЕЛЬНА
ІНТЕГРАЦІЯ УКРАЇНИ**

Запропоновано аналіз рівня інтеграції зовнішньої торгівлі України і ЄС та розгляд пов'язаних із цим питань. Інтеграцію економіки в систему міжнародного поділу праці характеризують показники інтенсивності міжнародної торгівлі, прямих інвестицій та міграції робочої сили.

1. Вступ

На розвиток зовнішньої торгівлі України впливають такі чинники, як міжнародна торгівля, міжнародні потоки капіталу (прямі інвестиції) і, особливо, міграція робочої сили. Рівень глобалізації української економіки можна виміряти за допомогою індексу глобалізації КФО 2006 (див. дослідження економічного циклу Швейцарського федерального інституту технологій у Цюріху). За допомогою цього індексу вимірюють економічний, соціальний і політичний аспекти глобалізації національної економіки. Це дає змогу визначити часові глобалізаційні зміни, які відбулися у 123 країнах за період між 1970 і 2003 рр. Індекс розраховується на основі 23 економічних, соціа-

© Удо Бріль, 2006.

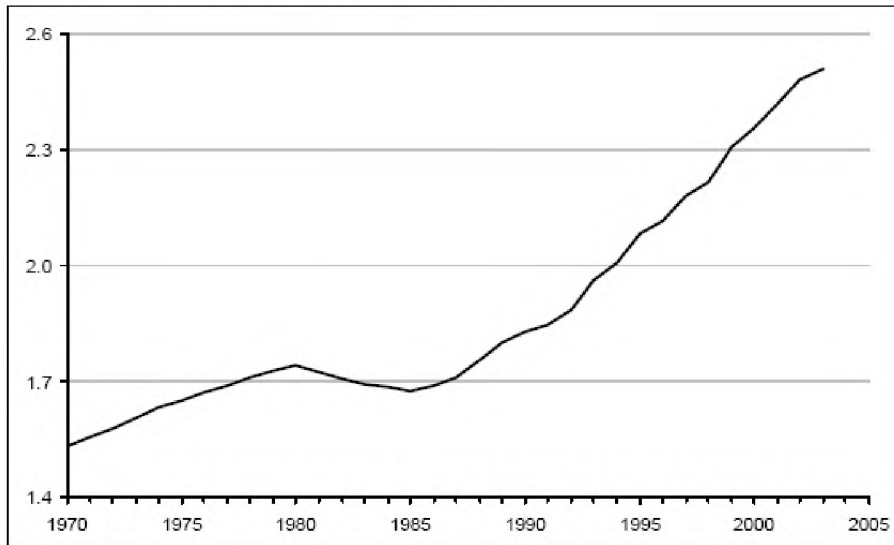
Бріль Удо, д-р, професор, Дрезденський технічний університет, Німеччина.

Правка Шпак Тетяни.

льних і політичних змінних. Економічна складова індексу глобалізації, з одного боку, відображає реальну торгівлю і потоки інвестицій, а з іншого – ступінь стійкості країни до зовнішніх впливів, що забезпечується заходами контролю за торговими операціями й операціями з переміщення капіталу. Соціальна складова індексу глобалізації відображає рівень свободи переміщення інформації, ідей та людей; політична складова характеризує інтенсивність політичної співпраці між країнами. Сукупний індекс глобалізації 123 країн показано на рис. 1.

Рисунок 1.

Динаміка розвитку глобалізації у світі

Джерело:ETH – Swiss Federal Institute of Technology in Zurich,
<http://WWW.kof.ethz.ch/globalization>

Зі 123 країн світу найвищого ступеня глобалізації досягли Сполучені Штати Америки, Швеція і Канада. Україна – на 64 місці. Німеччина посідає 20 місце. Індекс економічної глобалізації України, порівняно з її політичним і соціальним показниками, є нижчим. За цим показником Україна перебуває на 82 місці у світі.

У другому розділі висвітлено тенденції зовнішньоторговельної інтеграції України. У третьому – окреслено такі економічні явища, як ефект

«створення торгівлі», «заміщення торгівлі» та взаємозв'язок між географічними параметрами і торгівлею в Україні. Крім цього, розглянуто питання регіональної диверсифікації і спеціалізації торгівлі в Україні. З аналізу економічної літератури видно, що ринкам країн, які розвиваються, притаманний економічний взаємозв'язок між інституційним середовищем і ринками товарів, факторів виробництва і капіталів. Дослідженню цього взаємозв'язку присвячено четвертий розділ. У кінці роботи наведено короткі висновки.

2. Зовнішньоторговельна інтеграція

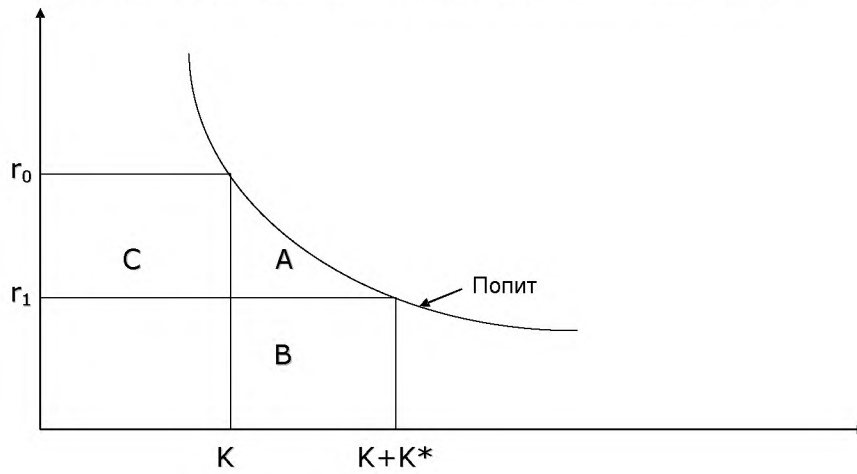
Обсяг торгівлі між Україною і ЄС-25 в 2005 р. становив понад 7 млрд. євро; імпорт становив понад 9 млрд. євро. Проте для України характерні значні коливання обсягів зовнішньої торгівлі. За попередні п'ять років щорічні коливання експорту сягали 13,2%, а імпорту – 22,4%. За ці роки обсяг експорту змінювався від 2,6% до 26,7%, а імпорту, відповідно, – від 10,2% до 39,4%. Що ж є причиною такої нестабільності? Ціни, валютний курс чи обсяги торгівлі?

Додатковим показником рівня зовнішньоторговельної інтеграції України є прямі іноземні інвестиції (ПІІ). З економічної точки зору, необхідно розрізнити поняття **поток**у іноземних інвестицій та їхнього **обсягу**: $ПІІ(2006) = ПІІ(2005) + \text{потік } ПІ(2006)$. Для прикладу, потоки прямих інвестицій (ПІ) національної економіки дорівнювали $ПІ(t) = 3t^{1/2}$. Звідси ми можемо визначити динаміку обсягів **прямих інвестицій в національній економіці за певний період часу**, як $ПІІ(t) = 2t^{3/2} + ПІІ(t_0)$. Якщо Україна хоче залучити більше іноземних інвестицій, її економічна політика має забезпечувати додатне значення потоків прямих інвестицій.

Нині сукупний обсяг прямих інвестицій в Україні становить понад 9 млрд. дол. США. З них 16% – з країн ЄС. Для порівняння: сукупний обсяг прямих інвестицій Німеччини в Угорщині нині сягає 10 млрд. євро. Постає питання: чому обсяг прямих іноземних інвестицій в Україні є відносно невеликим?

Економічні ефекти від надходження ПІІ в країну можна теоретично показати на рис. 2. Площа *A* відображає чисту вигоду від потоку ПІІ. Площа $B = r_1 K^*$ відображає *факторні витрати на залучення іноземного капіталу*. Площа *C* відображає *зміну функціонального доходу на користь працівників*. Виникає питання: чи здійснювалося емпіричне дослідження потенційних ефектів залучення прямих іноземних інвестицій в Україну? Чого можуть очікувати українські робітники від ПІІ?

Рисунок 2.

Економічні ефекти залучення прямих іноземних інвестицій

3. Інтеграційні ефекти: ефект «створення торгівлі» і ефект «заміщення торгівлі»

Особливістю світових ринків товарів і послуг є значні відмінності у рівнях географічної інтеграції і регіональної диференціації. У міжнародній торгівлі простежується чітка тенденція до регіоналізації. Міжнародний обмін товарами і послугами переважно зосереджено в тріаді (країни ЄС, Північна Америка та Азія). Разом із тим, інтеграція може бути інтенсивною із сусідніми, економічно менш розвинутими країнами, як, наприклад, це відбувається між країнами Західної та Східної і Центральної Європи (СЄЕ). Значна частка світової торгівлі припадає на країни – учасниці формальних регіональних і міжрегіональних об'єднань, у межах яких вони надають одна одній і користуються відповідними привілеями. Більше третини обсягу світової торгівлі товарами зосереджено в чотирьох найбільших регіональних інтеграційних об'єднаннях.

3.1. Створення торгівлі та заміщення торгівлі

У результаті інтеграції 25 країн ЄС в Україні може виникнути як ефект «створення торгівлі», так і ефект «заміщення торгівлі». Створення торгівлі можна вважати позитивним явищем. Наприклад, інтеграція у формі митного союзу веде до збільшення торгівлі, завдяки чому підвищується національний дохід. Проте європейська інтеграція може спричинити й ефект «заміщення торгівлі» України. Це явище буде негативним, оскільки в цьому випадку ефективні постачальники (наприклад, українські фірми), що існують донині, можуть витіснитися з ринку внаслідок інтеграції у межах ЄС-25.

Нова економічна географія, як галузь економічної науки, має справу з просторовим розподілом економічної діяльності, зокрема змінами в ній у процесі глобалізації. Нова економічна географія вивчає, які технологічні та економічні чинники призводять до підвищеної концентрації економічної діяльності в певних регіонах, тоді як інші регіони відзначаються низькою концентрацією економічної діяльності. Особливість нової економічної географії полягає в тому, що вона пояснює виникнення структур типу «центр – периферія» в економічній сфері. Більш того, взаємодія між регіональними чинниками впливає на міжнародну торгівлю. Не можна дати однозначної відповіді на запитання, чи здійснювався аналіз такого зв'язку між регіонами України.

3.2. Географія і торгівля

Ступінь географічної диференціації та регіоналізації міжнародних торгових зв'язків України вимірюється показником відстані між Україною та її найважливішими торговими партнерами. Рис. 3 є наочним прикладом економічного взаємозв'язку між географічними параметрами і торгівлею. Результати лінійного регресійного аналізу для 40 найважливіших країн Саксонського ринку експорту представлено на рис. 3.

По осі абсцис відображено логарифмовану відстань, виражену в кілометрах, (між Дрезденом і містами-столицями цільових країн), а по осі ординат – логарифмовані стандартизовані обсяги експорту Саксонії. Стандартизація експорту означає, що ефекти розміру ринку нівелюються.

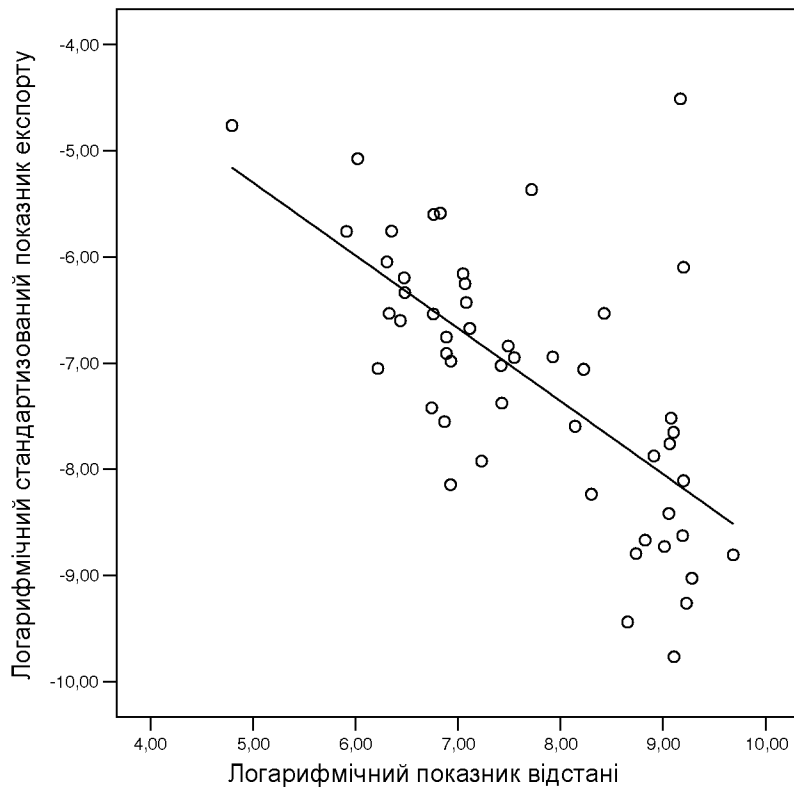
Лінія регресії на рисунку показує, що чим більшою є географічна відстань між Дрезденом (Саксонією) та зонами міжнародної торгівлі, тим меншою в середньому є експортна діяльність. Цей обернений взаємозв'язок між відстанню та експортом може бути зумовлений різними причинами. Крім логістичних проблем, значних транспортних витрат, пов'язаних із доставкою товарів на віддалені ринки, до виникнення економічних ризиків призводять також розбіжності у культурі та законодавстві, зокрема асиметричність інформації, різні ринкові та регулятивні умови, відсутність прозоро-

сті тощо. У свою чергу, це пояснює обернений взаємозв'язок між експортом і географічною відстанню, також з точки зору фірм-експортерів. Отже, географічну відстань можна вважати чинником, що пояснює умови виходу фірм на міжнародний ринок.

Так звану еластичність експорту за відстанню можна обчислити за допомогою емпіричного аналізу експорту. Темп зміни експорту зі зміною відстані виражається певним показником еластичності. Для Саксонського експорту коефіцієнт еластичності за відстанню становить 0,43. Це означає, що у випадку збільшення відстані на одну одиницю експорт зменшиться в середньому на 0,43 одиниці. Залишається відкритим запитання: якою ж є еластичність за відстанню українського експорту?

Рисунок 3.

Саксонський експорт – Дрезденська і світова сфери торгівлі

3.3. Регіональна спеціалізація та регіональна диверсифікація

В умовах глобалізованої світової економіки концентрація виробництва у національній економіці, що пояснюється наявністю порівняльних переваг у вигляді нижчих затрат на виробництво, приводить до отримання вигод від спеціалізації, а отже, збільшення доходів від торгівлі. Водночас регіональна економічна спеціалізація може породжувати значну економічну залежність і чутливість до негативних макроекономічних ефектів. Регіональна диверсифікація, тобто нижчий ступінь географічної концентрації, може спричинити розподіл ризиків і, таким чином, створити переваги від диверсифікації для експортного сектору національної економіки. З точки зору регресійного аналізу, це означає, що на рис. 3 лінії регресії *матимуть менше зростання кута нахилу*. Відповідно, для міжнародного поділу праці характерні дві протилежні тенденції: з одного боку, регіональна спеціалізація, а з іншого – регіональна диверсифікація.

Ефект географічної диверсифікації такий самий, як ефект диверсифікації портфеля. Ефект розподілу ризику буде тим більшим, чим меншою буде кореляція економічної діяльності цих двох регіонів. Однак ефект розподілу ризику виникає також у випадку додатньої кореляції, тобто коли економічний і циклічний розвиток різних країн іде радше паралельно, ніж врізнобіч. Тільки у випадку кореляції, що дорівнюватиме +1,00, не буде жодного ефекту, який зменшував би торговий ризик.

Тому виникають запитання: наскільки значну роль відіграють регіональні структури і географічна залежність у зовнішній торгівлі України? Чи зможуть відповіді на ці запитання дати достатньо інформації для того, щоб зробити висновок стосовно потенційної участі України у митному союзі з ЄС-25 або з іншими країнами?

4. Ринки та інституції України

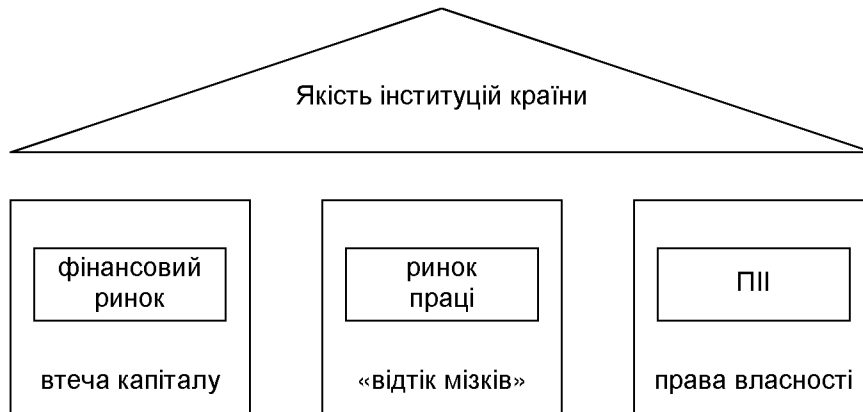
Привабливість економіки та ефективність її інституцій можна оцінити за станом розвитку таких чинників, як міграція на ринку праці («відтік мізків»), фінансові ринки (втеча капіталу) і прямі інвестиції (права власності), див. рис. 4.

З огляду на вищезначені ознаки, опція «входу-виходу» у країнах із ринковою економікою є вихідною точкою для міжнародної оцінки і категоризації національної економіки. Іншими словами, рівень інтеграції України у світову економіку можна проаналізувати з точки зору міжнародної конкуренції між різними сферами повноважень. Якщо, наприклад, для України вла-

стиві сильні ефекти «виходу» на ринку праці, це піддає сумніву наявний стан цієї інституції в країні. Тому можна поставити таке запитання: чи існують дослідження ринку праці, фінансових ринків та ринку *іноземних фондових активів*? Які результати дали ці дослідження?

Рисунок 4.

Інституції країни

5. Висновок

Збільшення обсягів зовнішньої торгівлі і водночас порівняно слабке нагромадження іноземного капіталу в Україні, а також порівняно високий відсоток українських робітників, які працюють за кордоном, є важливими критеріями оцінки зовнішньоторговельної інтеграції України. Таку динаміку потрібно емпірично досліджувати, щоби з'ясувати ті економічні і політичні чинники, які сприятимуть чи перешкоджатимуть подальшій зовнішньоторговельній інтеграції України у світову економіку.

Стаття надійшла до редакції 27 квітня 2006 р.